

/POLEMIKA

UDK 37.014.523:271.2

CERIF: H 160

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_23106A

Dr Tomas BREMER*

CRKVENI PRISTANAK ZA NASTAVNIKE TEOLOGIJE – RAZMIŠLJANJA SA STRANE

Dosadašnja diskusija o potrebi crkvenog blagoslova za univerzitetske nastavnike teologije u Srbiji ukazala je na pravne elemente i probleme tog pitanja. Međutim, postoji i teološka dimenzija koja je povezana sa samorazumevanjem teologije kao nauke: kad se teologija razume kao nauka, onda za nju, u epistemološkom i teorijskom smislu, važe isti uslovi kao i za bilo koju drugu granu nauke, što ne isključuje posebnu ulogu crkve. I druge nauke funkcionišu u određenim društvenim i političkim kontekstima i u određenoj meri su zavisne od njih. Uloga teologije, prema tome, nije tako izuzetna. Pravo je svake crkve da očuva svoju teološku tradiciju, ali je otvoreno pitanje kako se to najbolje postiže. U interesu je teologije, ali i same crkve, da se kontrola nad teologijom prepušta najviše naučnom diskursu.

Ključne reči: *Teologija. – Crkveni pristanak. – Blagoslov. – Nihil obstat. – Bogoslovski fakulteti.*

* Profesor emeritus, Ökumenisches Institut, Katholisch-Theologische Fakultät der Universität Münster, Nemačka, th.bremer@uni-muenster.de.

1. UVOD

Retko se dešavalo da kadrovska rešenja u akademskom svetu izazovu toliko javno uzbuđenje kao što je to bio slučaj poslednjih godina s odlukama kojima je bilo otpušteno nekoliko profesora sa Pravoslavnog bogoslovske fakulteta (PBF) Univerziteta u Beogradu (UB). Reagovali su crkveni, a posebno svetski mediji i raspravljali o tome koliko Srpska pravoslavna crkva (SPC) treba da utiče na sastav i rad tog fakulteta. I na stranicama ovog časopisa se razvila diskusija o tom pitanju (Rakitić 2022; Vukomanović 2022). Izgleda da je u međuvremenu pronađeno zakonsko rešenje. Međutim, Vukomanović (2022) ukazuje na pravne probleme koji su povezani s tim rešenjem. Prema tome, nije isključeno da sadašnja situacija nije poslednja reč u odgovoru na pitanje kako treba da izgleda trougao UB – SPC – PBF.

Hteo bih ovim tekstom da ukažem na neke elemente koji su, kako mi se čini, bili prenebregnuti u dosadašnjoj diskusiji. Budući da nisam pravnik nego teolog, ne nameravam da se bavim pravnim aspektom ovog pitanja nego aspektima samorazumevanja teologije pa i crkve. Pošto nisam pravoslavni nego rimokatolički teolog, ne nameravam da razmatram konkretan slučaj PBF nego ću se ograničiti na elemente koji su zajednički svim crkvama. Katolička crkva ima svoj način postupanja, posebno u slučajevima u kojima je sklopila konkordat s dotičnom državom.¹ Ali problem je isti za bilo koju crkvu: kakav je odnos između teološke nauke i crkve? Kako se oblikuju identitet i realnost neke crkve u odnosu na njenu teologiju? Taj dinamičan odnos je predmet i pravnog i teološkog razmišljanja, a on sobom nosi i ceo niz epistemoloških i teorijskih pitanja. On pretpostavlja konfesionalnu teologiju, onakvu kakva ona danas preovlađuje u Evropi. Valjalo bi razmišljati i o odnosu konfesionalnih i natkonfesionalnih teoloških fakulteta ili o stavu crkava prema tim fakultetima koji postoje naročito u Engleskoj i u Severnoj Americi, ali to je već druga tema.

2. SVRHA CRKVENE KONTROLE

Rakitić (2022) u svom članku prikazuje istorijsko poreklo ideje crkvenog pristanka na izbor profesora. Autor se koncentrisao na zapadnu tradiciju, s obzirom na to da su univerziteti (u modernom smislu) nastali u Zapadnoj Evropi. Ta istorijska perspektiva može da bude veoma korisna. Ona nam,

¹ O nemačkom postupku vidi moju kratku skicu: <https://teologija.net/teologija-i-crkva-pogled-iz-druge-perspektive/>.

naime, pokazuje da prvi cilj crkvene kontrole onih koji predaju teologiju nije bila čistoća, dakle ispravnost učenja, nego kvalitet akademskog predavanja. Mada su oba ta aspekta povezana, ona nisu ista. Crkvi je teologija bila previše dragocena i važna kako bi mogla da dopusti da se predaje na neadekvatnom nivou. Modernih naučnih standarda tada nije bilo, tako da se crkva brinula o tome kako su predavači ispunjavali svoju obavezu. To se vidi i po tome što se radilo o *predavanju* teologije, ne o publikacijama. Tek kasnije se dogodilo da se crkveni pristanak odnosi i na sadržaj onoga što je bio predmet teološke nastave, a posebno na sadržaj teološkog istraživanja koje je po svojoj naravi bilo mnogo više u centru javne pažnje.

Crkvena kontrola se tada povezala sa cenzurom, dakle sa kontrolom onoga što je bilo napisano, a postala je važnija kad se pojavila mogućnost štampanja knjiga. Katolička crkva je kasnije razvila tu svoju kontrolnu funkciju skoro do savršenstva, uključujući sastavljanje spiska knjiga koje katolici nisu smeli ni da poseduju a kamoli da čitaju, čuveni *Index librorum prohibitorum* (Indeks zabranjenih knjiga). U pravoslavlju, međutim, takvog pokušaja potpune kontrole (koji ni u Katoličkoj crkvi nije uspeo) nikad nije bilo. U Rusiji je postojala državna cenzura koja je (zbog tesne povezanosti crkve i države) cenzurisala i nepodobne teološke tekstove, ali pravoslavne crkve kao takve nikad nisu izgradile sistem kontrole teoloških misli sličan katoličkom. I treba naglasiti da su se u istoriji crkve razlike u razumevanju učenja rešavale uglavnom teološkom raspravom, dakle naučnim diskursom koji je vremenom ostavio po strani stanovišta koja nisu bila ubedljiva. A kad je bilo potrebno, saborskim odlukama je definisano šta je u skladu s crkvenom tradicijom, a šta nije. U antičko doba takva odluka se zvala „granica“ (gr. ὄρος, *horos*, lat. *finis* – otud de-fini-cija), tim odlukama se, dakle, razgraničavalo ispravno od pogrešnog, to jest pravo učenje od jeresi.

Ali kad posmatramo sve to, treba imati na umu da je ovde reč o kontroli crkve nad svojim učenjem, a (još) ne o kontroli pojedinih teologa koji su bili u tako definisanim granicama. Zbog toga je ograničenje njihove delatnosti (uključujući i nastavu) problematično pitanje jer čovek koji nije proglašen za jeretika se, prema tome, nalazi u okvirima crkve i njenog učenja. Zabrana predavanja se, dakle, mora odnositi na nešto drugo, a ne na njegove teološke stavove. Rekosmo, na početku je to bio instrument očuvanja kvaliteta nastave, a ne kontrole toga da li je ono što određeni predavač kaže svojim studentima u saglasju s onim što je nadležni crkveni autoritet smatrao ispravnim. Prema tome, valja razmisliti kakav je značaj te srednjovekovne zapadne prakse za današnju situaciju (bilo koje crkve).

3. NIHIL OBSTATI BLAGOSLOV

U katoličkoj tradiciji se danas za crkveni pristanak koristi termin *nihil obstat*, ništa ne sprečava (da jedan kandidat bude profesor teologije), dok se u pravoslavnoj tradiciji uobičajeno govori o „blagoslovu“ koji dotični mora da dobije od crkve. Zanimljivo je da se tim različitim terminima naglašavaju različiti sadržaji. Blagoslov je crkvena radnja kojom se Bog moli da nekome da blagodat, a *nihil obstat* je pravni termin koji ima svoju osnovu u dogovorima između crkve i države. Ideja blagoslova podrazumeva da se na njegovog primatelja priziva Božji blagoslov, dakle da se njemu želi nešto što je iznad moći onoga ko ga daje. Već je prema tome sama ideja povlačenja blagoslova (u tom smislu) problematična jer implicuje da davalac blagoslova ima neku moć nad Božjim radnjama. Ukoliko je reč o pristanku koji se izražava time što se osoba preporučuje Bogu, onda bi logična posledica povlačenja blagoslova bila da se njegov davalac distancira od svoje prethodne radnje (i da moli Boga da uradi to isto). *Nihil obstat*, s druge strane, deo je jednog ugovora i kada se jedna strana tog ugovora drži tamo predviđenih načela, onda i druga mora adekvatno da reaguje. Drugim rečima: kad katolički biskup dogovorenim putem povuče *nihil obstat*, onda je i država obavezna da postupi na odgovarajući način, to jest da shodno tome isključi dotičnog iz nastave teologije na univerzitetu. U mnogim zemljama to nema kobne posledice za tog nastavnika jer ostaje profesor (i zadržava svoje prinadležnosti), samo što više ne može da predaje i ispituje teološke predmete. Time je i osigurano da se povlačenje crkvenog pristanka ne može koristiti kao kazna koja bi ugrozila egzistenciju tog predavača.

Prema tom razumevanju, izgleda da je blagoslov zamišljen kao nešto trajno, barem u smislu da je nepovratan. On je izraz lojalnosti crkvenih vlasti prema kandidatu koji je i sâm pokazao svoju lojalnost prema crkvi i teologiji. U principu, reč je o trajnoj lojalnosti, prema prethodno rečenom. Međutim, ljudi se menjaju tokom svojih života, a crkveni pristanak se može odnositi samo na određeni trenutak. On je, dakle, izraz neke nade, nekog poverenja u to da će se taj profesor (koji će se razvijati tokom svog života kao svako živo biće) razviti u smeru koji je koristan i plodonosan za teologiju, a time i za crkvu. Garancije za to nikad nema. *Nihil obstat* je u tom smislu na neki način iskreniji jer uključuje mogućnost „pogrešnog“ (u smislu crkvene kontrole) razvoja i odgovarajuće reakcije crkvenog autoriteta – povlačenja *nihil obstat*-a. A blagoslov je više izraz poverenja za koje se može pretpostaviti da je doživotno. Time što se daje blagoslov, kandidat se preporučuje za rad u teološkoj nauci jer se veruje da će ispuniti nadu koja je položena u njega. A ta nada podrazumeva i slobodu intelektualnog razvoja. Takva sloboda je istorijski omogućavala napredak teološkog mišljenja, posebno prevazilaženje pogrešnih shvatanja i jeresi. Primera radi, da nije bilo teologa koji su mislili

drugačije od (tada prevladavajuće) norme, ne bismo danas imali ikone u hramovima. Danas nismo u sličnoj situaciji kao u vreme ikonoborstva, ali teologija mora da ima mogućnost kretanja i neobičnim stazama.

Piscu ovih redova je poznato da se blagoslov danas u pravoslavlju koristi faktički, u pravnom smislu, kao neka dozvola za nešto („moj duhovnik mi je dao blagoslov da idem na taj put“). Ali to je sužavanje pravog smisla blagoslova, koji je mnogo širi od jednostavne dozvole. Blagoslov može dati svako svešteno lice, pa i laik (za to ima mnogo primera, kao u kontekstu svadbe ili krsne slave). Blagoslov u smislu dozvole za teološku nastavu, međutim, u slučaju PBF, ne daje čak ni episkop, nego Sinod, dakle rukovodeće telo SPC. Time se želi jamčiti da odluka bude saborna, a ne rešenje jednog pojedinca. Međutim, ostaje otvoreno pitanje ko može da dâ konačan sud o ispravnosti crkvenog učenja. Sigurno crkva kao takva, ali kad se to svodi na grupu ljudi ili čak na jednu osobu (kao u katoličkoj crkvi), onda to postaje komplikovanije.

Jedan važan element je, dakle, to što se blagoslov u principu odnosi na čoveka, na pojedinca, a ne na to šta taj pojedinac misli ili veruje. Blagoslov služi poboljšanju stanja čoveka (koje je svima nama uvek potrebno), on sadrži želju za njegovom dobrobiti, a ne odobravanje neke njegove crte ili karakteristike, kao što je ono što on predaje studentima ili piše u svojim publikacijama.

Prema tome vidimo da terminologija pristanka crkve nije jasna nego ostavlja prostor za tumačenje. Budući da je to crkveno-državni odnos, bilo bi poželjno da se što preciznije reguliše procedura, a to podrazumeva i ingerencije obe strane. Država, konkretnije univerzitet, ima obavezu da izabere najboljeg kandidata za svako radno mesto, i to treba da bude jedini cilj. Obaveza crkve je, pak, drukčije prirode: ona nema zadatak da brine o kvalitetu kandidata nego da očuva teološku tradiciju. Nažalost, ti procesi ni u jednoj crkvi nisu transparentni. U interesu je teologije, pa i crkve, da se kandidatu za profesorsko mesto daje informacija o postupku, kao i mogućnost žalbe.

Rečeno se odnosi na teološku nastavu u slučajevima u kojima je sklopljen dogovor, tako da postoji zakonska osnova između države i crkve o položaju teologije u javnim (državnim) nastavnim institucijama. Osim njih, funkcionišu još i brojne crkvene ustanove. U njima nema potrebe za dogovorom s državom jer ona nema nadležnosti. S pravnog aspekta, crkva može u svojim ustanovama da postupa kako god želi, da zapošljava ili otpušta nastavnike, da uvodi nastavne planove ili nove predmete ili da poništava dosadašnje. Ali postoji teološko, a u nekom pogledu i moralno pitanje da li crkva zaista može da postupa proizvoljno. Čini mi se da tu postoje granice, a istorija crkve i

teologije pokazuje da je važno da se one poštuju. To, nažalost, nije uvek bio slučaj; mnogi čuveni i važni teolozi bili su podvrgnuti disciplinarnim merama zbog svojih pogleda, mada su kasnije bili rehabilitovani.

4. NAUČNA SLOBODA I NJENA OGRANIČENJA

Teologija nije jedina nauka pored koje stoji društvena institucija koja ne samo što primenjuje njene rezultate nego i, na određeni način, određuje ili makar utiče na teme, predmete naučnih istraživanja. Pravna nauka, na primer, ne radi u vakuumu nego u kontekstu konkretne države, s konkretnim zakonima, a oni su (odnosno načela na kojima počivaju) predmet pravnog naučnog razmišljanja. Zakoni se mogu odlukom zakonodavca menjati i različiti su u raznim zemljama. Šta bi bilo s evropskim profesorom prava koji bi, na primer, zastupao ideju da ponovo treba uvesti smrtnu kaznu ili mučenje osuđenika? Bio bi izolovan u svojoj struci, kolege bi ga smatrale čudakom i raspravljale bi s njim u akademskim publikacijama i diskusijama, ukoliko bi ih bilo. U tom slučaju ne postoji nikakva institucija koja kontroliše nalaze i pravac istraživanja nauke nego to čini društvo (koje se odlučilo protiv smrtne kazne i mučenja) odnosno zakonodavac. Drugi primer: za nekoliko godina, industrija više neće proizvoditi automobile koji za pogon koriste fosilna goriva. To je društveno-političko rešenje. Profesor mašinskog fakulteta koji bi radio na poboljšanju rada dosadašnjih motora (sa unutrašnjim sagorevanjem) ne bi bio izbačen sa fakulteta zbog toga, ali bi mu društvo na neki način odredilo pravac rada. Kad bi on nastavio svojim smerom istraživanja, fakultet bi mu verovatno uskratio sredstva za istraživačke projekte, ne bi mu više davao novac da ide na naučne kongrese itd., kako bi pokazao: ovo nije pravac kojim mi kao društvo želimo da idemo. Dakle, društvo odnosno država ima svoje mehanizme kojima utiče na polja istraživanja u akademskoj sredini, a da time ipak ne povredi autonomiju univerziteta.

Ali ko kontroliše profesore u ostalim naukama, na primer, u humanističkim naukama, istoriji, književnosti, filologiji i drugim? Niko ih ne kontroliše formalno, u smislu da postoji institucija koja može da odredi šta je podobno i šta nije. Ali ta kontrola je inherentna nauci kao sistemu samokontrola. Nauka postoji samo zbog naučnog diskursa koji unapređuje naša znanja i spoznaju određene oblasti. Naučne teze se potvrđuju (*verification*) ili opovrgavaju (*falsification*) u tom diskursu. To je proces koji može dugo da traje, ali koji je neophodan za postojanje nauke. Zbog toga su neslaganje sa stavovima drugih, javno suprotstavljanje tim stavovima i samostalna promena sopstvenih nalaza neophodni elementi naučnog progressa. Za neupućene to deluje ponekad kao slabost i mana, ali samo taj sistem samokontrole

omogućava napredak i dalje spoznaje. To su pokazale diskusije o pandemiji u posljednje tri godine; retko da je naučna diskusija (a kamoli iz oblasti kao što su virologija i epidemiologija) bila toliko u centru javne pažnje. To je izazvalo zabune mnogih ljudi koji nisu svesni tog pristupa nauke. Oni su očekivali gotove odgovore, kakve nauka, srećom, često i može da pruži, a dobili su naučni diskurs koji im nije dao putokaz koju su želeli.

Taj princip važi i za teologiju. Kad u teologiji ne bi bilo napretka i promene, novih saznanja i otkrića, ona ne bi imala mesto na univerzitetu nego bi se mogla naučiti, kao što se nešto uči u školi. Ali ona se razume kao naučna grana, što znači da svaki njen rezultat može, sredstvima razuma, svako zainteresovan da reprodukuje – i da tim putem dođe do istog rezultata. Čovek koji je razuman (i koji je stekao neka predznanja) može da razume ili da obrazloženo odbije rezultate teološkog razmišljanja i istraživanja. Uslov za to je, naravno, da prihvati tezu o postojanju više realnosti, Boga, koja se kao takva ne dâ dokazati nego je aksiom, ali čak i nevernik može da razume strukture teološkog razmišljanja i da rezultate prihvata ili odbija – samo što su oni za njega bez religioznog značaja. Ali teologija nije jedina nauka koja polazi od aksioma; i druge imaju svoje, na primer, medicina, koja nije „neutralna“ nego je njen cilj da služi zdravlju čoveka, ili opet pravo koje želi da postigne što pravednije društvo. Prema tome, teologija se kao nauka razlikuje od ostalih samo svojim predmetom, dok su metode (u epistemološkom smislu, ne u praktičnom radu) iste.

5. CRKVA I OČUVANJE TRADICIJE

Kako onda crkva može da očuva svoju teologiju? Za razmišljanje o tom pitanju treba da se razmišlja i o pojmu tradicija, predanje. Crkva čuva tradiciju – ali i tradicija je nešto živo. Predanje znači proslediti iskru, vatru, a ne hladan pepeo, dakle čuvati ono što je živo, promenljivo. Istorija crkve je puna primera koji pokazuju taj živi razvoj crkvenog naučavanja. Ali tu se crkva nalazi na osetljivom putu na kojemu preti opasnost proizvoljnosti, s jedne strane, i doktrinarizma, s druge strane. Razumljivo je da ne može svako proglasiti bilo šta kao učenje svoje crkve – to bi bilo proizvoljno i ubrzo ne bi bilo jasno šta je suština vere. Ali lek protiv toga je živa diskusija u teologiji kojom se kristališe dominantno mišljenje – ponekad i više od jednog; u svim hrišćanskim crkvama o određenim pitanjima postoji nekoliko teoloških stavova koji se smatraju valjanim. Uloga crkve se može uporediti s ulogom nasipa duž velike reke. Najbolje bi bilo da nasip nikad ne mora da se koristi. On je tu za svaki slučaj, ali dok se reka nalazi u okvirima nasipa sa obe strane, ne postoji problem. A doktrinarizam je čvrsto insistiranje na

nepromenljivosti čak i formulacije crkvenog učenja, što označava neistorijski pristup prema pitanju predanja. Takav stav se u protestantizmu zvao „fundamentalizam“, a kasnije se taj pojam koristio i za druge veroispovesti, posebno za islam.

Crkva, dakle, ima osjetljiv zadatak da vrši svoju funkciju nadzora nad teologijom najbolje tako što je uopšte ne vrši, to jest da ne interveniše iako ima pravo na to. Crkveno učenje se ne čuva „čistim“ zabranama nego diskursom, kao što to biva i s drugim humanističkim naukama. Crkva je vezana svojom tradicijom. Jasno je da je tradicija problematičan termin, koji treba objasniti i tumačiti. Zbog toga objašnjenje zahteva i ta povezanost, dakle odnos crkve prema tradiciji. Ovde se može samo napomenuti da u tom pitanju postoje konfesionalne razlike, s tim što pravoslavne crkve, kao i Katolička, imaju tendenciju da poistovećuju crkvu s tradicijom. Prema tome, tradicija nije nešto šta crkva poseduje nego je (kao što kaže i reč „predanje“) ona u isto vreme i proces prenošenja – predaje iz jedne generacije u drugu. Dakle, to je istorijski proces koji podleže, kao i sve u istoriji, promenama i razvoju. Jasno je da je to komplikovano i dinamično događanje, o kojem ovde ne možemo detaljno da diskutujemo.

6. DRUGA POLJA CRKVENOG UTICAJA NA TEOLOGIJU

Pitanje je da li crkva treba da ima još neke ingerencije prema teološkim fakultetima, osim davanja saglasnosti prilikom zapošljavanja novih nastavnika. Važan element je struktura nastavnog plana, to jest koliko časova ima svaki predmet, i koji predmeti se uopšte predaju. Tu postoje konfesionalne tradicije; tako su kod protestanata biblijske nauke znatno važnije nego kod drugih, patrologija ima viši status kod pravoslavaca itd. U zemljama na čijim univerzitetima postoje nekonfesionalne teološke studije, kao u Engleskoj ili Severnoj Americi, crkve uglavnom imaju dodatne studije za svoj kadar ili ih odmah šalju (posebno buduće sveštenike) u crkvene ustanove. To pokazuje važnost tih tradicija. Kad konfesionalni fakulteti deluju u okviru svetskih univerziteta, crkve su uglavnom rezervisale sebi pravo da utiču na nastavni plan. Međutim, to se odnosi na strukturu, ali ne i na sadržaj teološke nastave.

Drugo zanimljivo pitanje je izbor studenata. Da li državni univerzitet može od studenta da traži, osim propisanih dokumenata (matura, prijemni ispit), i dodatne uslove, na primer pripadnost određenoj crkvi ili pismeno mišljenje sveštenog lica? Ako student želi da se upozna s konfesionalnom teološkom kulturom a nije član te konfesije, trebalo bi da ima tu mogućnost na univerzitetu. Univerzitet je javna ustanova koja se finansira porezima svih građana; prema tome, ne postoji razlog da studije budu otvorene samo za studente koji ispunjavaju dodatne uslove. Pisac ovih redova je pre više od 40

godina pohađao predavanja na PBF koji je tada još bio u vlasništvu SPC. Nije bio zvanično upisan (jer bi to bilo problematično za stipendistu SFRJ), ali je bio vrlo zadovoljan što je postojala ta mogućnost koja mu je dala šansu da studira ono što je hteo. Isto tako, studenti i doktorandi SPC su, s blagoslovom crkvenih autoriteta, bili na katoličkim i protestantskim fakultetima u inostranstvu i mnogo njih je steklo naučne titule, što je doprinelo razvoju i napretku teologije u Srbiji.

I ovde primer iz druge nauke može da bude od koristi: da li bi se na medicinski fakultet mogao upisati čovek koji je položio sve potrebne ispite, ali koji kaže da ne veruje u školsku medicinu nego u natprirodne snage i da namerava da se kasnije u životu bavi vračarenjem i isceljivanjem ljudi pomoću magije? Trebalo bi da može. Ako bude nastavio sa svojim planovima, on će kasnije naići na velike poteškoće i prepreke. Ali nije zadatak univerziteta da to spreči. Profesori će pokušati sve da mu dokažu ispravnost svojih medicinskih dostignuća, ali i ako ostane pri svome, može da ostane na fakultetu ukoliko ispunjava sve obaveze, to jest polaže sve ispite. Slično bi bilo sa studentom teologije koji ne pripada dotičnoj crkvi ali koji želi da studira njenu teologiju. Zašto mu se to ne bi omogućilo? Prema tome, ne vidi se razlog da crkva ima uticaj na izbor studenata teoloških fakulteta.

7. ZAKLJUČAK

Pravo je svake verske zajednice da odredi celokupan svoj unutrašnji i spoljni život, uključujući svoje forme bogoslužjenja, svoje načine odlučivanja i sadržaje svoje vere. Ali nijedna verska zajednica ne stoji izvan nekoliko konteksta – svaka se nalazi u određenom vremenu, na određenom mestu i u kontaktu je sa ljudima iste ili druge (ili nikakve) vere. To znači da ne postoji verska zajednica koja ne podleže promenama, kao i sve drugo u istoriji. Međutim, posebnost vere je u tome što zahteva da postoji i nešto nepromenljivo, nešto trajno u njoj. Zadatak je verske zajednice da to identifikuje, a onda može mirno da dopusti promene i razlike u svemu ostalom. Istorija svih teologija, ne samo hrišćanskih, pokazuje da to uopšte nije lako ni trivijalno.

Crkveni pristanak kao preduslov za predavanje na teološkim fakultetima jedna je (od više) konkretizacija tog problema. Kad se crkva, kao što to u mnogim crkvama biva, razume kao organizam koji se sastoji od ljudskog i od natprirodnog, onda je razumljivo zašto taj proces sobom može da nosi toliko problema. Kad se, međutim, sva ta pitanja nepristrasno posmatraju i kada se onaj natprirodni faktor uzme ozbiljno, postaje jasno da crkva ne bi trebalo da se boji ovog ili onog teološkog pravca. Za vernike, istorija je pokazala da na kraju i crkva i teologija ostaju u principu na ispravnom putu, bez obzira na stranputice kojima su morale da idu i koje su valjda uvek neophodne.

LITERATURA

- [1] Vukomanović, Milan. 2/2022. *Nihil obstat* – srednjovekovne stranputice viskog obrazovanja u Srbiji. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 70: 571–585.
- [2] Rakitić, Dušan S. 1/2022. O poreklu blagoslova za izbor profesora bogoslovskih fakulteta – nacionalni i uporedni plan. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 70: 313–341.

Thomas BREMER, PhD

Professor emeritus, Ökumenisches Institut, Katholisch-Theologische Fakultät der Universität Münster, Germany

CHURCH CONSENT FOR THEOLOGY PROFESSORS – AN EXTERNAL PERSPECTIVE

Summary

The past discussion on the necessity of church blessing for university theology instructors in Serbia has highlighted the legal elements and problems related to this issue. However, there is a theological dimension that is linked to the self-understanding of theology as a scholarly discipline: when theology is understood as a scholarly discipline, the same epistemological and theoretical conditions apply to it as to any other discipline – which does not exclude a special role of the church. Other scholarly disciplines also function in certain social and political contexts and are dependent on them to a certain extent. The role of theology is therefore not that exceptional. It is the right of every church to preserve its theological tradition, but the question remains open how this is best achieved. It is in the interest of theology, as well as of the church itself, to cede control over theology mostly to the scholarly discourse.

Key words: *Theology. – Church consent. – Blessing. – Nihil obstat. – Faculties of theology.*

Article history:
Received: 4. 1. 2023.
Accepted: 3. 3. 2023.